

Osobnost a ADHD

Osobnost-definice (Smékal, 2004, str. 41)

- Osobnost je organizovanou a integrovanou celostí složek, částí, jednotek a elementů. Je strukturou, která plní mnoho významných funkcí sloužících k sebezáchově i k rozvoji člověka. Osobnost je jednotou charakteristik, z nichž některé jsou individuální a specifické, některé univerzální a obecné. Osobnost je stálá v čase a konzistentní vůči situacím, ale zároveň více či méně otevřená změně. Osobnost je reaktivní i proaktivní. Osobnost je subjektem vědomí, poznání, prožívání, rozhodování a jednání. Osobnost je determinovaná i svobodná.

Známé definice osobnosti

- G.W. Allport (1937): osobnost je dynamická organizace psychofyzických systémů v jedinci, kt. určuje jeho adaptaci na prostředí a jeho charakteristické způsoby chování a prožívání
- H.J. Eysenck: Osobnost je poměrně stálou jednotkou charakteru, temperamentu, intelektu a těla, což umožňuje její jedinečnou adaptaci na prostředí.

Osobnost a psychopatologie

- Dle diagnostických manuálů:
- **Osy DSM-IV**
- Osa I. Klinické poruchy
 - Jiné stavy, které mohou být v centru pozornosti
- Osa II. Poruchy osobnosti
 - Mentální retardace
- Osa III. Somatické stavy
- Osa IV. Psychosociální problémy a problémy prostředí
- Osa V. Globální hodnocení fungování
- **Osy MKN-10**
- Klinické diagnózy + somatické poruchy
- Postižení
- Související faktory

V DSM-IV jsou poruchy osobnosti vedeny jako zvláštní osa, v MKN-10 jsou poruchy osobnosti řazeny mezi klinické diagnózy

Osobnost a psychopatologie: důležité otázky

- Jaký je vztah mezi obecnými teoriemi osobnostmi a poruchami osobnosti?
- Jaký je vztah mezi poruchami osobnosti a jinými psychiatrickými diagnózami?
- Jaký je vztah mezi teoriemi osobnosti a psychopatologií celkově?

Jak může být osobnostní vulnerabilita vztažena k duševnímu onemocnění?

- Dle Akiskala a kol. (1983):
- Vulnerabilní osobnost může způsobit duševní poruchu (v.o. je patogenním činitelem)
- Vulnerabilní osobnost může ovlivňovat průběh a dopad onemocnění (v.o. je patoplastická)
- Vulnerabilní osobnost je následkem opakovaných epizod duševního onemocnění
- Vulnerabilní osobnost je součástí kontinua mezi zdravím a nemocí (v.o. je mírnější formou duševního onemocnění)

Vztah mezi osobnostními rysy (dle NEO-FFI) a poruchami osobnosti

- Dle Duggana a kol. (2003) se zdá, že *neuroticismus* je predisponujícím faktorem pro poruchy osobnosti, ostatní dimenze Big five (*extroverze, otevřenost ke zkušenosti, přívětivost, svědomitost*) působí naopak protektivně

Osobnost jako kontinuum poruchy, normality a zdraví (K. Vincent, 1990)

<i>Porucha osobnosti</i>	<i>Normální osobnost</i>	<i>Zdravá osobnost</i>
Stažená osobnost	Samotářská osobnost	Mystická
Paranoidní	Obezřetná o.	
Schizoidní	Introvertní o.	
Schizotypní	Excentrická o.	
Nezralá o.	Dobrodružná o.	Odolná o.
Hraniční o.	Paradoxní o.	
Antisociální o.	Důrazná o.	
Histriónská o.	Družná o.	
Narcistická o.	Sebejistá o.	
Neurotická o.	Svědomitá o.	Sebeaktualizovaná o.
Pasivně-agresivní	Senzitivní o.	
Závislá o.	Spolupracující o.	
Kompulzivní	Uctivá o.	
Vyhýbavá	Plachá o.	

Vincentova typologie podobná trsům poruch osobnosti DSM-IV

- **Stažená o.** – trs A excentrici, podivíni
- **Nezralá o.** – trs B – osobnosti dramatické, nestabilní
- **Neurotická o.** – trs C – osobnosti anxiózní, ustrašené
- Normální osobnost je ve srovnání s poruchou o. flexibilnější, adaptivnější

Vrchol vývoje: zdravá osobnost

- Přejít od *poruchy o.* k *normální o.* a poté ke *zdravé o.* je dobře postižitelný např. popisem postupu přes stadia prekonvenční, konformní, postkonvenční dle Loevingerové teorie vývoje ega
- **Mystická o.** – stažení se ze světa, zapření pozemských věcí
- **Odolná (hardy) o.** (Kobasa, 1979): výkonná, náročná ? (rugged), stabilní, houževnatá
- Základním postojem je měnit svět
- **Sebeaktualizovaná o.** základním postojem je (z)měnit sám sebe

ADHD a osobnost

- Nigg, J.T., Blaskey, L.G., Juany-Pollock, C. L., Hinshaw, S.P., John, O. P., Willcutt, E.G., Pennington, B. (2002). Big five dimensions and ADHD symptoms: links between personality traits and clinical symptoms, *Journal of Personality and Social Psychology*, 83 (2), 451-469.
- Důležité téma pro porozumění ADHD v dospělosti
- **Cílem studie:** zkoumat souvislost osobnostních rysů se symptomy ADHD (ty zjišťovány sebeposouzením i posouzením ze strany blízkých osob v případě neklinické populace, klinickou posuzovací škálou v případě populace klinické)
- Provedeno 6 výzkumů, které se staly součástí studie, s vysokým počtem zkoumaných osob (N=1620)

Hypotézy o vztahu ADHD a Big-Five:

- A) jádrové problémy s pozorností budou souviset s nízkou svědomitostí (dle definice se totiž svědomitost vztahuje k „společensky předepsané kontrole impulzů, která usnadňuje jednání zaměřené na cíl“)
- B) syndrom ADHD bude souviset také s neuroticismem (což je v souladu se souvislostí ADHD s internalizujícími obtížemi)
- C) hyperaktivita a impulzivita budou souviset s nízkou přívětivostí (vyrušování a přerušování ostatních; přívětivost je spojena se zájmem o druhé, důvěrou, vyhověním, altruismem)
- autoři nezeřadili hypotézu o souvislosti ADHD s extroverzí, neboť Eysenck vyřadil impulzivitu z konstruktu extroverze: nekorelovala s ostatními rysy, které extroverzi vytvářejí (aktivita, pozitivní emotivita, sociabilita)
- autoři nepředpokládali těsnější vztah mezi ADHD a otevřeností ke zkušenosti, upozorňovali na vztah mezi otevřeností ke zkušenosti a školním výkonem

Zhodnocení hypotéz: hypotézy se potvrdily

Dimenze Big-Five	Skupina s ADHD	Kontrolní skupina	F (1, 56)	p	Percentil ADHD skup. v NEO-FFI
extroverze	32.0 (7.2)	31.3 (4.7)	< 1.0	ns	55
přívětivost	29.7 (6.0)	33.3 (5.9)	5.1	.03	27
svědomitost	22.3 (7.6)	34.6 (5.2)	45.4	< .001	3
neuroticismus	26.4 (8.7)	19.2 (7.3)	17.6	< .001	82
otevřenost ke zkušenosti	31.6 (5.8)	30.7 (5.9)	<1.0	ns	56

Vztah mezi Big Five a ADHD

- Symptomy ADHD silně korelovaly se 3-mi dimenzemi Big Five:
- ***s nízkou svědomitostí***
- ***nízkou přívětivostí***
- ***s vysokým neuroticismem***

2 základní oblasti v rámci ADHD/korelace s osobností

- **Symptomy nepozornosti + špatné organizace**
- Spojeno častěji s anxiétou, depresí
- Spojeno s nízkou svědomitostí
- Spojeno těsněji s neuroticismem
- **Symptomy hyperaktivity a impulzivity**
- Spojeno s agresí, antisociálním chováním, odmítáním vrstevníky
- Spojeno s nízkou přívětivostí

Jak vysvětlit nejsilnější korelaci: ADHD s nízkou svědomitostí?

- Raný temperamentový předchůdce osobnostní dimenze svědomitost (což může být např. raná sebekontrola, spojená se schopností usměrňovat pozornost) se vyvíjí současně se zráním *prefrontálního kortexu*
- Pokud se tato temperamentová vlastnost vyvíjí směrem k nižší schopnosti usměrňovat pozornost, mohou se objevit symptomy ADHD
- Svědomitost tak může být indikátorem rozvoje exekutivních funkcí, které jsou ovlivňovány především funkcí prefrontální kůry

Jak vysvětlit vztah ADHD a osobnosti celkově?

- 2 možnosti kauzálního vysvětlení:
- ADHD se objevuje při extrémních hodnotách osobnostních rysů, neboť raní předchůdci osobnostních (původně temperamentových) rysů i neurálního vývoje jsou si blízcí (např. rozvoj prefrontálního kortexu podmiňuje kvalitu exekutivních funkcí i osobnostní rys svědomitost – jde o projevy stejné příčiny na různých úrovních analýzy)
- Symptomy ADHD ovlivňují vývoj osobnostních rysů (spolu s temperamentem, vlivy prostředí atd.)

Antisociální porucha měřena osobnostním testem
určeným pro normální populaci (NEO-FFI)
(Axelrod a kol., 1997)

- Nízká svědomitost
- Nízká přívětivost
- Zvýšený neuroticismus (nevýrazný vztah)
- Extroverze (nevýrazný vztah)

- Podobnost s osobnostním profilem ADHD

Klinicky zaměřený výzkum vztahu osobnosti a ADHD

- May, B., Bos, J. (2000). Personality characteristics of ADHD adults assessed with the Millon clinical multiaxial inventory-II: evidence of four distinct subtypes, *Journal of Personality Assessment*, 75 (2), 237-248.
- N=104
- Cílem bylo zjistit, zda se liší osobnost dospělých s ADHD s rozdílnou komorbiditou

Výsledky:

- **ADHD:** mírné histriónské rysy
- **ADHD + komorbidita kromě ODD:** vyhýbavé a závislé rysy
- **ADHD + ODD[1]:** narcistické, agresivně-sadistické, negativistické rysy
- **ADHD+ODD+další komorbidita:** kombinace vyhýbavých, narcistických, antisociálních, agresivně-sadistických, negativistických, defenzivních rysů

[1] Vzdorovité opoziční chování

Skupina ADHD bez komorbidity

- Tendence jednat dramaticky, projevují hlad po nových zážitcích, vyhledávají vzrušení
- Dokáží se nadchnout, ale jejich nadšení nevytrvá delší dobu (platí to i pro mezilidské vztahy)
- Reagují flexibilně na situační podněty, mohou se rychle zorientovat
- Nízká tolerance k rutině
- **Doporučení pro léčbu:** koučování, přímé techniky zaměřené na plánování času a zavádění nových způsobů chování

Skupina ADHD + komorbidita mimo ODD

- Mají málo blízkých přátel, odtažitější, vnímají se jako slabší než druzí, percipují se jako méně schopní, méně nápadití
- Přejí si silně být milováni, akceptováni, ovšem velmi se obávají odmítnutí
- Trémisté, plaší, ve společnosti nervózní
- Život mohou prožívat jako konflikt mezi nenaplňující prázdnotou samoty a nepříjemným rizikem pokusit se navázat nějaké vztahy
- **Doporučení pro léčbu:** „klasičtější“ forma terapie, založená na terapeutickém vztahu

Skupina ADHD + ODD

- Obvykle soutěživí a dramtizující
- Pocity zlosti, problémy se zvládním hněvu
- Jeví se konfliktní, náladoví, vrtkaví v postojích
- Vztahy vnímají silově, rozlišují vítěze a poražené
- Podřízenými pohrdají, vůči nadřízeným jsou pasivně-agresivní
- Neúspěchy ve vztazích přičítají situaci nebo jiné osobě

Skupina ADHD+ODD+další komorbidita

- Otevřeněji agresivní a hněviví než skupina ADHD + ODD, v kombinaci s vyšší vulnerabilitou
- Vyhýbavé, hněvivé a obviňující způsoby chování užívají jako způsob, jak se vyhnout kritice